

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 7.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.7.66>

УДК 338.24

A. B. Фаїзов,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань, Національна академія внутрішніх справ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5090-5145>*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ

A. Faizov,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of economic security and financial investigations,
National academy of internal affairs*

ECONOMIC SECURITY OF PUBLIC PROCUREMENT IN UKRAINE

У статті актуалізується організаційно-правові аспекти забезпечення економічної безпеки публічних закупівель в умовах сучасних викликів. Проведено аналіз тендерного законодавства, його основних принципів та положень з позиції раціонального та ефективного використання обмежених фінансових ресурсів як одного з головних критеріїв економічної безпеки. Сформовано основні складові безпеко-орієнтованого підходу в управлінні публічними закупівлями. Виокремлено систему прямих і непрямих загроз, які виникають через протиправну взаємодію організаторів та учасників публічних закупівель. Оцінено наслідки впливу окремих видів загроз на стан

економічної безпеки тендерної сфери. Обґрунтовано необхідність подальшого впровадження організаційно-правових та інноваційно-технологічних рішень, які б дозволили ефективно реалізовувати антикорупційну та контрольну функцію держави для забезпечення економічної безпеки публічних закупівель.

The article actualizes organizational and legal features of providing the economic security of public procurement in the conditions of modern challenges. An analysis of tender legislation, its main principles and provisions for providing effective using limited financial resources as one of the main criteria of economic security of the tender sphere has been carried out.

The main components of a security-oriented approach in the management of public procurement have been formed. This approach includes: systematic collection and evaluation of empirical data about effectiveness of spending budget funds; generalization and critical analysis of factors of losses and irrational using financial resources; research of causal relationships of the influence of various types of threats on the redistribution of funds based on the tender mechanism; development and implementation of countermeasures against negative impacts and threats.

A system of direct and indirect threats arising from the illegal interaction organizers and participants in public procurement was singled out. The main direct threats were identified: illegal withdrawal of limited financial resources; low efficiency and rational use of budget funds; corrupt interaction of the parties to the tender process; development of non-competitive relations in the public procurement; undermining the economic base of the national economy; non-implementation of national socio-economic, infrastructural, and defense projects; unfair competition.

An assessment of the negative consequences of the influence of certain direct threats on the state of economic security of public procurement was carried out. In particular, the influence of the corrupt interaction of the parties of the tender

process, non-compliance with the norms of competition legislation on the efficiency and rationality of the use of limited financial resources in the conditions of the introduction of martial law was research.

The need for further implementation of organizational-legal and innovative-technological solutions, which would allow effective realization of the anti-corruption and control function of the state to ensure the economic security of public procurement, is substantiated.

Ключові слова: *публічні закупівлі, принципи закупівель, економічна безпека, загроза економічної безпеки, корупція, дискримінація, антиконкурентні узгодженні дії, цифровізація.*

Keywords: *public procurement, procurement principles, economic security, threat to economic security, corruption, discrimination, anti-competitive concerted actions, digitization.*

Постановка проблеми. Процес відновлення і відбудови України потребує максимального використання функціонального потенціалу публічних закупівель як особливого інструменту державного впливу. Ефективно організована тендерна система дозволяє раціонально використовувати бюджетні кошти, економити час і трудові ресурси, реалізовувати різні проекти соціального, економічного та оборонного значення. Проте неналежний контроль за тендерними процесами може призвести до втрат і розкрадання обмежених фінансових ресурсів, погіршення якості та рівня задоволення суспільних потреб і, в кінцевому підсумку, негативно вплинути як на економічну, так і на національну безпеку країни. З цих позицій, проблема забезпечення економічної безпеки публічних закупівель та пошуку різноманітних інструментів протидії її системним загрозам обумовлює актуальність теми нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам проблематики публічних закупівель в своїх працях приділяли увагу такі

вітчизняні науковці як: О.В.Альциванович, А-В.Г.Дацюк, Н.Г.Здирко, Н.Є.Конащук, Л.А.Лахтіонова, С.Б.Левон, В.К. Малолітнева, О.С.Мельников, Т.В.Мельничук, А.О.Олефір, Г.В.Сиротюк, Я.Ю.Цимбаленко, Д.В.Чернуха, А.М.Чередарчук. Проте, незважаючи на наявність багатьох публікацій у цій сфері, питання забезпечення економічної безпеки публічних закупівель залишається недостатньо вивченим та потребує подальшого наукового дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є характеристика організаційно-правових аспектів економічної безпеки публічних закупівель та ідентифікація різних видів загроз для формування основних напрямів мінімізації їх негативного впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сучасних викликів забезпечення економічної безпеки публічних закупівель є одним із головних завдань державного управління, адже ефективний тендерний механізм є основою не тільки для соціально-економічного розвитку країни, швидкого її відновлення, а й відстоювання державного суверенітету. Нині публічні закупівлі – це особливий інструмент перерозподілу фінансових ресурсів, який володіє потужним потенціалом досягнення як оперативних, так і стратегічних цілей держави. Однак максимальне задоволення суспільних потреб можливе лише за умови раціонального та транспарентного використання публічних фондів-коштів, а отже вимагає впровадження безпеко-орієнтованого підходу у сфері державних закупівель.

Забезпечення економічної безпеки публічних закупівель передбачає дотримання усіма сторонами тендерного процесу законодавчо закріплених правил його проведення. Зокрема, в ст. 5 Закону України «Про публічні закупівлі» виокремлені обов'язкові принципи їх здійснення:

добросовісна конкуренція серед учасників: передбачає надання всім постачальникам чесної змагальної можливості пропонувати свої товари чи послуги організаторам закупівлі за конкурентними цінами. Реалізація цього

принципу дозволяє замовникам задовольняти суспільні потреби, уникнувши ризиків придбання предмету закупівлі за завищеною ціною та перевитрат обмежених фінансових ресурсів;

максимальна економія, ефективність і пропорційність: формує базову вимогу до організатора закупівлі раціонально підходити до витрат бюджетних коштів для досягнення найкращих результатів торгів, забезпечивши оптимальне співвідношення «ціна-якість». Дотримання цього принципу покладає обов'язок на замовника детально аналізувати не тільки цінову палітру тендерних пропозицій, а й якісну складову. Придбання неналежного предмету закупівлі, може призвести до зростання ризиків незадоволення суспільно-необхідних потреб, і, як наслідок, до необхідності проведення додаткових закупівель, а отже перевитрат обмежених фінансових ресурсів;

відкритість та прозорість на всіх стадіях закупівель: передбачає доступність інформації про тендерний процес для всіх зацікавлених сторін. Дія цього принципу з позиції збереження коштів держави дуже важлива, адже дає можливість формувати систему всеохоплюючого контролю за процесом їх витрачання, робити публічною інформацію про будь-які порушення та повідомляти про них відповідні державні органи;

недискримінація учасників та рівне ставлення до них: уникнення ризику нераціонального використання обмежених фінансових ресурсів потребує від організаторів торгів забезпечення справедливих і рівних умов участі в публічних закупівлях всіх суб'єктів господарювання усіх форм власності та організаційно-правових форм незалежно від країни реєстрації підприємницької діяльності;

об'єктивне та неупереджене визначення переможця процедури закупівлі/спрощеної закупівлі: максимальне задоволення суспільних потреб при раціональному підході до витрат обмежених фінансових ресурсів можливе лише за умови справедливого та об'єктивного оцінювання тендерних пропозицій всіх учасників, формування обґрунтованих

кваліфікаційних критеріїв відбору і вимог до переможця торгів, субпідрядників та співвиконавців;

запобігання корупційним діям і зловживанням: протидія порушенням та забезпечення економічної безпеки у сфері публічних закупівель потребує формування спеціальних інституцій громадського та державного контролю, системи правоохоронних органів для попередження та викриття неправомірних дій, пов'язаних з розтратою обмежених фінансових ресурсів [6].

Закон України «Про публічні закупівлі» став правовою основою формування системи економічної безпеки тендерної діяльності. Його положення не тільки визначають принципи здійснення публічних закупівель, а й створюють механізми їх реалізації. Зокрема, для забезпечення прозорості торгів та процесу розподілу бюджетних коштів за результатами їх проведення, а також реалізації функції державного і громадського контролю була запроваджена спеціальна інформаційно-телекомунікаційна система «ProZorro». Завдяки цій онлайн-платформі став можливим транспарентно-конкурентний спосіб проведення торгів, що у свою чергу позитивно вплинуло на раціональність витрачання обмежених фінансових ресурсів. Крім того, цифронізована система закупівель сприяла зменшенню корупційних ризиків завдяки спеціальному алгоритму відбору переможця аукціону без попередньої ідентифікації учасника.

Проте проблеми, пов'язані з недобросовісною конкуренцією учасників, недоброчесною поведінкою замовників, штучними бюрократичними бар'єрами, обумовлювали необхідність перманентного вдосконалення тендерного законодавства. Одним з таких оновлень стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель» № 114-IX від 19.09.2019 р. У цьому нормативному акті для мінімізації корупційних ризиків при проведенні допорогових закупівель було знижено їх вартісні межі до 50 тис. грн. У

минулому закупівля зі значною допороговою вартістю до 200 тис. грн – для товарів і послуг та 1,5 млн. грн – для робіт, дозволяла замовнику не використовувати електронну систему «ProZorro» та обирати переможця на власний розсуд, ігноруючи конкурентний принцип участі і створюючи передумови для корупції та розтрат фінансових ресурсів. Крім того, для протидії корупційним зловживанням посадових осіб при проведенні торгів законодавець не тільки посилив відповідальність за порушення законодавства, а й поширив її на керівників замовників.

Для нівелювання загрози цінового демпінгу з боку недобросовісних учасників законодавчо було запроваджено інструмент «аномально низька ціна». Цей функціонал в системі «ProZorro» дозволяє ідентифікувати тендерні пропозиції із низькими, не ринковими цінами. Спеціальне заниження ціни учасником для отримання державного замовлення призводить до некоректного формування очікуваної вартості предмета закупівлі з метою її майбутнього завищення через додаткові угоди, і як наслідок – виникає ризик неефективного використання бюджетних коштів та зменшення рівня задоволення суспільних потреб. Тому при появі тендерної пропозиції із аномально низькою ціною організатор торгів отримав право вимагати від учасника належного обґрунтування заниженої, порівняно з ринковою кон'юнктурою, вартості запропонованих товару чи послуги.

Однак запровадження воєнного стану в країні змінило підходи до регулювання публічних закупівель, сформувавши передумови для корупційних ризиків. На початку повномасштабного вторгнення вимушене спрощення процесів закупівель, тимчасова відмова від раніше впроваджених конкурентних процедур та перехід на пряме укладання договорів з постачальниками поставили під загрозу виконання базових принципів здійснення тендерної діяльності. Враховуючи суспільне невдоволення, зауваження громадських організацій щодо необхідності мінімізації корупційних ризиків, забезпечення конкуренції та прозорості при закупівлі товарів і послуг, навіть за умов війни, була прийнята Постанова Кабінету

Міністрів № 1178 від 12.10.2022 року. Цей акт уряду знов зобов'язував замовників проводити торги з дотриманням принципів, визначених Законом України «Про публічні закупівлі». Крім того, Постановою Кабінету Міністрів від 17.02.2023 №157 на період дії воєнного стану були встановлені нові підстави та вартісні пороги для укладання прямих договорів (до 100 тис. грн для товарів і послуг (за винятком послуг з поточного ремонту, до 200 тис. грн для послуг з поточного ремонту та до 1,5 млн грн для закупівлі робіт). Всі інші предмети закупівлі з очікуваною вартістю понад встановлені межі, потрібно обов'язково закуповувати з використанням конкурентної процедури або з допомогою електронного каталогу. У свою чергу, Постанова Кабінету №471 розширила повноваження Державної аудиторської служби України під час дії воєнного стану. Державному органу фінансового контролю дозволили проводити моніторинг не тільки процедур, а й закупівель, які проводяться без використання електронної системи «ProZorro».

Отже, нормативно-правові зміни були направлені на покращення стану економічної безпеки публічних закупівель. Проте, незважаючи на такі прогресивні трансформації, тендерна система залишається сферою, яка й надалі привертає увагу як недоброчесних організаторів, так і недобросовісних учасників торгів. Їх протиправна взаємодія нівелює позивний ефект від імплементації європейських принципів і стандартів проведення публічних закупівель, перетворюючи тендери на джерело незаконного збагачення, та створює негативні наслідки і загрози для економічної безпеки.

До прямих загроз належать: незаконне виведення обмежених фінансових ресурсів; низька ефективність та раціональність використання коштів бюджету; корупційна взаємодія сторін тендерного процесу; розвиток неконкурентних відносин на ринку публічних закупівель; підрив економічної бази національної економіки; невиконання національних проектів соціально-економічного, інфраструктурного, оборонного характеру; недобросовісна конкуренція.

Непрямі загрози включають: деформацію і деградацію державного управління; затримка розвитку цивілізованих ринкових відносин; дискримінація та погіршення фінансового становища добросовісних суб'єктів господарювання; стримування розвитку малого бізнесу; зростання частки тіньової економіки; криміналізація суспільства; зниження рівня довіри до державних інституцій; погіршення інвестиційного клімату та зменшення обсягів міжнародної фінансової підтримки [7, с.121].

Безпеко-орієнтований підхід в управлінні публічними закупівлями повинен базуватися на системному зборі та перманентному оцінюванні емпіричних даних щодо тендерних процесів з позицій ефективності витрачання бюджетних ресурсів, узагальненні та критичному аналізі чинників їх втрат та нераціонального використання, дослідженні причинно-наслідкових зв'язків впливу різних видів загроз на раціональний перерозподіл фондів-коштів на основі тендерного механізму, а також розробці та впровадженні заходів протидії негативним проявам під час його функціонування.

Як свідчить аналіз новел тендерного законодавства, вагома їх частка була направлена саме на мінімізацію негативного впливу корупційної складової, яка є однією з найбільших загроз економічної безпеки. Так, згідно статистичних даних, щорічно через корупційні зловживання у секторі закупівель втрачається від 10 до 15% частки видатків державного бюджету, що становить від 35 до 50 мільярдів грн [5].

Крім того, за інформацією офісу Генерального прокурора України тільки за січень-серпень 2023 року правоохоронними органами до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено 132 кримінальних правопорушення, за вчинення злочинів, передбачених ст. 191 Кримінального кодексу України, а саме привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем в особливо великих розмірах [3].

Попри законодавчі зміни та цифронізацію тендерних процесів, корупційні ризики у системі не вдалося ліквідувати, адже й надалі існують

недобросесні схеми взаємодії між організаторами та учасниками (антиконкурентні узгоджені дії, перемога постачальника з «чорного списку», участь у тендерах пов'язаних суб'єктів господарювання, дискримінація «небажаних» учасників торгів, несправедлива вибірковість, встановлення неконкурентної ціни предмета закупівлі).

Наведений вище перелік схем показує, що їх реалізація можлива при порушенні конкурентного законодавства. Ігнорування правил конкуренції – це пряма загроза економічної безпеки публічних закупівель. Зокрема, антиконкурентні узгоджені формують цілу низку негативних ризиків. По-перше, існує ризик закупівлі товарів та послуг за завищеними цінами, що може призвести до вимушених перевитрат і без того дефіцитних бюджетних ресурсів та зменшення обсягів закупівлі, передбачених державними потребами. По-друге, ризик отримання неякісного товару чи послуги, без врахування кращих ринкових пропозицій добросовісних постачальників. По-третє, ризик невиконання або неналежного виконання умов договору, адже учасники змови вже на поточних етапах проведення торгів поводяться недобросесно по відношенню до замовників.

Антиконкурентні узгоджені дії при проведенні публічних закупівель можуть мати різні форми:

фіктивні пропозиції: учасники домовляються подавати фіктивні пропозиції або цінові пропозиції, які не відповідають дійсному рівню конкурентоспроможності;

розподіл ринку: учасники домовляються розділити ринок або конкретні сегменти тендера між собою, щоб уникнути прямої конкуренції і максимізувати свої шанси на перемогу;

цінова змова: учасники домовляються про штучне збільшення цін або інших умов пропозицій, щоб спільно вигідно впливати на умови тендеру [1]

Якщо проводити аналіз даних АМКУ, то найбільше серед усіх ідентифікованих порушень конкурентного законодавства припадає саме на

антиконкурентні узгоджені дії – 54,9 % у 2021 році та 65,3% у 2023 році відповідно [2, с.82].

Враховуючи суспільні інтереси, абсолютно неприпустимими є будь-які формальні або неформальні угоди між потенційними конкурентами. Прояви таких неправомірних дій можуть бути різними, але завжди недобросовісні суб'єкти господарювання вирішують основне завдання – усунення конкуренції з метою спотворення результатів торгів та формалізації перемоги обумовленого учасника з пропозицією товару або послуг за неконкурентними завищеними цінами.

Одним із інструментів неконкурентної поведінки є дискримінація учасника, яка може здійснюватися замовником при реалізації корупційних схем як на початковій, так і заключній стадії проведення торгів. Зокрема, перед закупівлею вона може проявлятися в тендерній документації як спеціально вбудовані вимоги, які «вмотивовано» обмежують коло учасників або ставлять їх в нерівні умови з наперед погодженим переможцем торгів. Дискримінаційна вибірковість зустрічається також і на кваліфікаційній стадії, коли за наявності схожих недоліків у тендерній документації всіх учасників, організатор торгів визначає переможцем «бажаного» постачальника, ігноруючи аналогічні похибки його конкурентів.

За отриману неправомірно вигоду замовник може визнати переможцем учасника, який на момент проведення тендеру визнаний порушником конкурентного законодавства та перебуває у зведених відомостях щодо спотворення результатів торгів («чорний список» АМКУ). Також за спільною згодою сторін через відсутність належного правового регулювання визначення вищої за очікувану вартість пропозиції можливе маніпулювання ціною, що призводить до нераціонального використання бюджетних коштів [4,с.11].

Із завищенням ціни, переплітається також корупційний ризик вимоги «відкатів», який спотворює результати конкуренції та формує передумови для неякісного задоволення суспільних потреб [1]

Отже, забезпечення дії конкурентного механізму при проведенні торгів є необхідною умовою реалізації довгострокової стратегії раціонального та ефективного використання фінансових ресурсів, яка визначатиме стан економічної безпеки.

Недобросовісна поведінка, недотримання правил чесної конкуренції при проведенні торгів формують передумови для ще однієї загрози економічної безпеки публічних закупівель – низька ефективність та раціональність використання коштів бюджету. Як свідчать звітні дані діяльності ДАСУ протягом 2023 року, було виявлено фінансових порушень, що призвели до втрат фінансових ресурсів на суму майже 211,0 млрд грн., а цей показник на 99,8 млрд грн більший ніж у 2022 році. Крім того, в результаті проведених заходів на відповідних об'єктах контролю виявлено незаконних витрат ресурсів на суму понад 73,1 млрд грн. Нераціональність використання бюджетних коштів підтверджують дані фінансового аудиту, яким виявлено неефективність управлінських дій, що призвели до упущених вигод/неотриманих доходів або непродуктивних/зайвих витрат на загальну суму більш як 79,1 млрд грн [6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ідентифікація безпосередніх загроз економічної безпеки публічних закупівель показує їх негативний вплив на ефективність виконання державою функції задоволення суспільних потреб. Його наслідками є: значні перевитрати та розтрата обмежених фінансових ресурсів, погіршення якості закуплених товарів та послуг, зменшення реальних обсягів закупівель, демотивація участі приватного бізнесу у реалізації державних програм відновлення країни, зменшення довіри та обсягів фінансування іноземних партнерів.

Одним із головних напрямів вдосконалення механізму протидії сучасним викликам і загрозам у тендерній сфері є посилення контрольної функції за закупівлями без використання електронної системи, обґрунтуванням такого способу ведення закупівельної діяльності, а також формуванням критеріїв відбору постачальників і умов договорів та

внесенням змін до них. Крім того, необхідно оновити та розширити систему автоматичних ризик-індикаторів для підвищення ефективності моніторингу торгів та попередження порушень тендерного законодавства. Підвищення довіри бізнесу до контрольної діяльності уповноважених органів, забезпечення її більшої прозорості потребує розробки механізму та підстав залучення до перевірок незалежних аудиторів.

Для мінімізації впливу корупційної складової необхідно розширити межі застосування цифровізованих підходів до визначення очікуваної вартості предмету закупівлі, моніторингу тендерних вимог та виявлення ознак дискримінації.

Підвищення ефективності протидії порушенням тендерного законодавства вимагає подальшого вдосконалення діяльності АМКУ, посилення його інституційної спроможності, самостійності у проведенні контрольних заходів, аналітичної роботи під час розслідувань та процесу доказування. Першим етапом у досягненні цих завдань стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення діяльності Антимонопольного комітету України», який набув чинності 1 січня 2024 року.

Отже, для протидії різним видам загроз економічної безпеки необхідне подальше впровадження організаційно-правових та інноваційно-технологічних рішень, які б дозволили ефективно реалізовувати антикорупційну та контрольну функцію держави при перерозподілі фінансових ресурсів на основі тендерного механізму, що обумовлює необхідність подальших наукових досліджень.

Література

1. Бутіна М. Оцінка корупційних ризиків у сфері публічних закупівель. Портал Ligazakon. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/228357_otsnka-koruptsynikh-rizikv-u-sfer-publchnikh-zakupvel

2. Звіт Антимонопольного комітету за 2023 рік. АМКУ. м. Київ 2024. С. 82.
3. Коломієць Ю. Публічні закупівлі в Україні під час війни: корупція, ризики та шляхи подолання. Juscutum. URL: <https://www.juscutum.com/news/publicni-zakupivli-v-ukrayini-pid-chas-viyni-korupciya-riziki-ta-shlyahi-podolannya>
4. Корупційні ризики під час проведення публічних закупівель в умовах воєнного стану (станом на червень 2023 року). Національне агентство з питань запобігання корупції. м. Київ. 2023. 42 с.
5. Команда УС. Market. Популярні корупційні схеми в публічних закупівлях. УС. Market. URL: <https://blog.youcontrol.market/populiarni-koruptsiini-skhiemi-v-publicnikh-zakupivliakh/>
6. Результати діяльності Держаудитслужби, її міжрегіональних територіальних органів за січень–грудень 2023 року. ДАСУ. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/3517>
7. Чередарчук А.М. Суспільно-небезпечні наслідки кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель / А.М.Чередарчук // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства: збірник наукових праць. Вип. 55. Івано-Франківськ. 2020. С. 120-129.

References

1. Butina M. (2024), “Assessment of corruption risks in the field of public procurement”, Portal Ligazakon. [Online], available at: https://biz.ligazakon.net/analytics/228357_otsnka-koruptsynikh-rizikv-u-sfer-publicnikh-zakupvel (Accessed 25 Jun 2024).
2. Antimonopoly Committee of Ukraine (2024), Zvit Antymopol'noho komitetu za 2023 rik [Report of the Antimonopoly Committee for 2023], Antimonopoly Committee of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
3. Kolomiiets' Yu. (2023), “Public procurement in Ukraine during the war: corruption, risks and ways to overcome it”, Juscutum. [Online], available at:

<https://www.juscutum.com/news/publiczni-zakupivli-v-ukrayini-pid-chas-viyni-korupciya-riziki-ta-shlyahi-podola-nnya> (Accessed 5 Jul 2024).

4. National Agency for the Prevention of Corruption (2023), *Koruptsijni ryzyky pid chas provedennia publichnykh zakupivel' v umovakh voiennoho stanu (stanom na cherven' 2023 roku)* [Corruption risks during public procurement under martial law (as of June 2023)], National Agency for the Prevention of Corruption Kyiv, Ukraine.

5. YC. Market (2023), “Popular corruption schemes in public procurement”, [Online], available at: <https://blog.youcontrol.market/populiarni-koruptsiini-skhiemi-v-publichnykh-zakupivliakh/> (Accessed 28 Jun 2024).

6. State Audit Service of Ukraine (2024), “Results of the activities of the State Audit Service and its interregional territorial bodies for January-December 2023”, available at: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/3517> (Accessed 5 Jul 2024).

7. Cheredarchuk, A.M. (2020), “Socially dangerous consequences of criminal offenses in the field of public procurement”, *Aktual'ni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva: zbirnyk naukovykh prats'*, vol. 55, pp. 120-129.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2024 р.